

TUHED

Turkish History Education Journal

Fall 2017, 6(2)

www.tuhed.org

KRİTİK TEMELLİ ÇALIŞMALAR

Yayın Kritiği:

DÜNYADA TARİHÇİLİK

Editör: Ahmet Şimşek

Pegem Akademi, Ankara, 2017, 347 Sayfa

Emel AKBAŞ*

Giriş

Eserim sürekli bir mal olmak için yazılmıştır, o an için dinlenecek olan gösterişli bir süs olarak değil.

Thukydides

Ben ne kralın hayatını, ne de saltanat yıllarını yazmak niyetindeyim. İsteğim insan zihninin tarihini yazmaktır.

Voltaire

Tarih, bu ahvalden ibret almaktır; peygamberlerden, evliyadan, âlimlerden, hâkimlerden, şairlerden ve hükümdarlardan gelip geçmiş kimselerin ahvalidir.

Kâtip Çelebi

Tarih, insanın yeryüzünde görüldüğü andan itibaren yaptığı ya da düşündüğü her bir izi, artakalan her şeyi içerir.

J. H. Robinson

* YL Mezunu, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, E-posta: akbassemell@gmail.com

Tarih, kendi kimliğimizi kavramamız, yaşadığımız günü anlamlandırmamız ve sağlam temeller üzerinde bir gelecek kurabilmemiz için başvurduğumuz ana kaynaklardan biridir. Tarih en genel tanımıyla, geçmişte ya da geçmişin bir döneminde yaşamış olan insanları, onların etkinliklerini, olayları, olguları anlatan, inceleyen ve yorumlayan bir bilim dalıdır. Bağımsız bir bilim dalı olarak gelişmeye başladığı XIX. yüzyıla kadar felsefe ve edebiyatın bir kolu olarak değerlendirilmiş; geçmişe dair hikâyelerin anlatıldığı, kutsal kitaplardan, mitolojiden, destanlardan, masallardan, halk hikâyelerinden, şiirden ve romandan ayrı görülmemiştir. Tarihin yorumu zamana, coğrafyaya; sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, teknolojik oluşumlara göre değişim gösterir.

Tarih için sosyal bilimciler farklı tanımlar yapmaktadır. Bunlardan bir kısmı ise genel kabul görmüş ve üzerinde çalışılarak yeni anlamlar ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu bilim insanlarından biri Edward H. Carr, tarih için: “*Tarih nedir? sorusuna ilk cevabım şu olacaktır: Tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bir diyalog*” (Carr, 1980, s. 16) tanımını yaparken Annales Okulu’nun önemli isimlerinden Fernand Braudel: “*Yalnızca bir tarih, bir tarih metodu yoktur; metotlar, tarihler, merak konuları, görüş açıları vardır; yarın başka merak konuları, başka görüş açıları olacağı gibi*”(Braudel, 1989, s.12) diyerek tarih için genel bir tanımdan ve tarih biliminin sınırlarından bahsedilemeyeceğinden söz etmiştir. Michael Foucault ise: “*Demek ki tarih, insan bilimleri için hem ayrıcalıklı, hem de tehlikeli bir kabul yeri meydana getirmektedir. Her insan bilimine, onu kuran, ona bir zemin oluşturan ve bir vatan gibi olan bir arka plan vermektedir; bu, bilginin geçerliliğinin tanınacağı kültürel alanı belirlemektedir (...) fakat onları sınırlandıran bir hududla çevrelemekte ve evrensellik unsuru içinde gerçeklik kazanma iddialarını daha baştan yok etmektedir*” (Foucault, 1994, s. 22) diyerek bizlere tarih bilimi için farklı bir bakış açısı sunmaktadır

XIX. yüzyıl olgular için en parlak çağ kabul edilir. Özellikle tarih alanında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Ranke, tarihten ahlak dersleri çıkartan anlayışa karşı itirazda bulunmuş ve tarihinin ödevinin yalnızca “*Nasıl sa öyle göstermek*” olduğunu söylemiştir. Bu sözler hem Alman, hem İngiliz, hem de Fransız tarihçileri etkisi altına almıştır (Carr, 1980, s. 11).

Tarihçiliğin tarihini yazanlar, hangi çağın modern tarihçiyi yarattığı konusunda uzlaşmamıştır. XX. yüzyılın son çeyreğinde tarihinin işlevi göz önüne getirildiğinde

'modern tarihçinin' başlangıcını bulmak daha da zorlaşmaktadır. Bu belirsizliklere karşın, genellikle, Voltaire ilk modern tarihçi olarak kabul edilir. Kimileri de XIX. yüzyılda Alman tarihçilerin ulaştıkları aşamayı, akademik açıdan devrim sayarlar. Burada tarihçiye nasıl bir anlam yüklendiği, kendisi ne tür bir işlevle yükümlü kılındığı önem kazanmaktadır. XIX. yüzyılın öncesinde Voltaire ve Gibbon, tarihin insan aydınlanmasında güçlü bir role sahip olduğuna inanmaktadır. Voltaire dar, politik ve biyografik kronikleri kendisinden önce gelenlerin eleştirisiz benimsemelerini eleştirmiştir. Kendisi gerek Fransa'nın XIV. Louis dönemini, gerekse uluslararası gelenekleri işlediği eserlerinde halkların ruhunu, sanatlarını, bilimlerini ve politikalarını da ele almıştır. Voltaire, "tarih felsefesi" deyimini kullanmıştır. Bilgi-kuramsal kaygıların ötesinde gezinmiş, insanların ilerlemeci aydınlanması üstünde durmuş ve tarihi gelişmenin bir aracı olarak görmüştür. Tarihçilik, bilimsellik açısından en büyük aşamasını birçok felsefe tarihçisinin "tarih yüzyılı" olarak nitelendirdiği XIX. yüzyılda yapmış Herder'in de etkisiyle, hümanite düşüncesi altında genel bir tarihe, bir dünya tarihine yönelmekle birlikte Alman ulusunun tarihini yoğun bir şekilde işlemeye çalışan Alman Tarih Okulu'nu yaratmıştır (Özlem, 2015, s. 102-104). XIX. yüzyılda Alman tarihçi Leopold von Ranke'nin özel bir yeri vardır. Pratik sonuçlar gözeten tarih anlayışına şiddetle karşı çıkmıştır. Her bir çağın kendi kültürü ve değerleriyle, beşeri ruhu benzersiz biçimde yansıttığını savunan "historicism" in kurucusu olan Ranke, tarihin ancak birinci elden kaynaklara dayanılarak yazılabileceğini savunmuştur. Ona göre tarihçi, her dönemi evrensel tarihin bir parçası gibi düşünüp ele almalıdır (Özbaran, 2015, s. 88, 89). XX. yüzyılda Lucien Febvre ve Marc Bloch'un kurdukları Annales okulu Fransa'da tarihe yeni ve geniş çerçeveli bir bakış getirmiş, kişinin toplumsal yaşamının bütün yönleriyle tarih kapsamına alınması yönündeki çalışmalara bir hayli mesafe kazandırmıştır. XX. yüzyılın ortalarında ise Fernand Braudel ve Le Roy Ladurie gibi temsilcilerinin yönlendirmesiyle, toplumun her türlü halinin ve doğa ile ilişkisinin tarihinin konuları arasına sokulabilmesi için atılımlar gerçekleşmiştir (Braudel, 1989, s. 54).

Günümüzde hemen hemen herkes tarih adı verilen alana ilişkin olarak çeşitli düşünceler ortaya atmakta ve birbiriyle kıyasıya bir tartışmaya girmektedir. Bu tartışma tarihin ne olduğu, nasıl yazıldığı, nasıl işlediği soruları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu sorulara verilen her bir cevap üzerinden bir ekol doğmuş ve dünyada tarihyazımı bu

ekoller üzerine gelişmiştir. Bu doğrultuda çok kıymetli tarihçiler yetişmiş ve bilim dünyasına sayısız eserler kazandırmışlardır.

“Tarihten önce tarihçiyi bileceksin” diyerek lisans eğitimine başlatılan tarih öğrencilerinin tarihçileri bir araya getiren ve inceleyen çalışmalara ihtiyaç duyması kaçınılmaz olmuştur. Bu doğrultuda karşımıza çıkan ve bu yönde hazırlanmış ilk eser olma özelliği taşıyan Cemaleddin Mehmed’in 1843 yılında kaleme aldığı *Ayine-i Zürefa* adlı eseridir. 1896’da genişletilerek *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri* adıyla yayımlanan bu çalışma biyografik ve bibliyografik bilgiler veren ilk eser olması bakımından önem arz etmektedir (Özcan, 1993, s. 312-313). Bunun dışında literatürü taradığımızda 1999 yılında Kelly Body editörlüğünde hazırlanan tarihçilere ve tarihyazımına dair *Encyclopedia of Historians and Historical Writing* adlı çalışma, Harvey J. Kaye tarafından 2009 yılında hazırlanan ve Maurice Dobb, Rodney Hilton, Christopher Hill, E.J. Hobsbawm ve E.P.Thompson gibi isimleri bir araya getiren *Marksist Tarihçiler*, Franz Babinger’in *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* adlı çalışma, tarih bilimine ve tarihçilere bütüncül bir bakış açısıyla bakılabilmesi için Marnie Hughes Warrington tarafından 2014 yılında hazırlanmış *En Önemli 50 Tarihçi* adlı eser, Véronique Sales’in yönetiminde, birçok yazarın katılımıyla hazırlanan *Tarihçiler*, adlı eserlere rastlıyorduk. Dünya tarihyazımına ve tarih bilimine yön vermiş tarihçileri, yaşadıkları hayatlardan yola çıkarak tarih biliminin yapı taşları haline gelen eserleri üzerinden ele alan bu eserler dışında Türkiye de sadece Türk tarihçileri bir araya getiren kollektif bir şekilde hazırlanan *Türkiye’nin Birlikleri 5-Tarihçiler* adlı eserlere ulaşabiliyorduk. Son yıllarda bu konuda Ahmet Şimşek’in editörlüğünü yaptığı 2016’da çıkan *Türk Tarihçileri* adlı önemli bir çalışma daha yazın dünyasına dâhil olmuştur.

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere dünya tarihçilerini bir araya getirip derleyen çalışma sayısı oldukça kısıtlıdır. Ülkemizde ise bu konuda son yıllara kadar ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Literatürdeki bu eksikliği doldurmak ve gerek tarih öğrencilerinin gerekse de tarih araştırmacılarının tarihçiyi, tarih yazım metodunu ve “Opus Magnum”unu bir arada bulacağı bir çalışmayı hayata geçirmek isteyen Şimşek, editörlüğünü üstlendiği *Dünyada Tarihçilik* adlı kitabı tamamlayarak Pegem Akademi aracılığıyla yayınlamıştır. 2016’da çıkan *Türk Tarihçileri* adlı kitabın ardından bir serinin ikinci kitabı olarak çıkan bu çalışma içerisinde yer alan tarihçileri, tabir-i caizse onları en iyi tanıyan araştırmacılara yazdırmıştır.

Yaşadığı döneme damgasını vurmuş olan yirmi bir tarihçinin incelendiği bu çalışmanın birinci bölümünde “Antik Yunan Tarihçiliği: Herodotos ve Thukydides”, ikinci bölümünde “Ortaçağ Avrupa’sında Tarihyazımı: Bede”, üçüncü bölümünde “Ortaçağ İslam Dünyasında Tarihçilik: Taberi ve İbni Haldun”, dördüncü bölümünde “Rönesans Döneminde Avrupa Tarihyazımı ve Nicolo Machiavelli”, beşinci bölümünde “Aydınlanma Tarih Yazıcılığı ve Edward Gibbon”, altıncı bölümünde “Modern Fransız Tarihçiliğinin Doğuşu ve Jules Michelet”, yedinci bölümde “İngiliz Whig Tarihçiliği ve Thomas Carlyle”, sekizinci bölümde “Modern Tarihçiliğin Kurucusu ve Tarihte “Tanrı’nın İradesi”ni Arayan Tarihçi: Leopold von Ranke”, dokuzuncu bölümde “Amerika Birleşik Devletleri’nde Tarihyazımı ve Howard Zinn”, onuncu bölümde “Modern Arap Tarihçiliği ve Muhammed Şefik Gurbal”, on birinci bölümde “Modern Çağda Uygurluk Tarihçiliği ve Arnold Toynbee”, on ikinci bölümde “Batı Runu”nu Kurtarmak: Karşılaştırmalı Medeniyetler Tarihi: Max Weber”, on üçüncü bölümde “Annales Okulu ve Fernand Braudel”, on dördüncü bölümde “Dünya Tarihçiliği: Marshall Hodgson”, on beşinci bölümde “Mikro Tarihçilik ve Carlo Ginzburg”, on altıncı bölümde “Zihniyet Tarihçiliği ve Georges Duby”, on yedinci bölümde “Kültür Tarihçiliği ve Peter Burke”, on sekizinci bölümde “Avrupa’da Ortaçağın Rehabilitasyonu ve Umberto Eco” ve son bölümde “Çağdaş İslam Tarihçiliği ve Muhammed Hamidullah” yer almaktadır.

Bölümler belli bir perspektif çizilerek oluşturulmuş ve önce ele alınan dönemin, ekolün veya alanın tarihsel arka planı irdelenmiş, bu arka planı geliştiren tarihçilerden bahsedilerek döneme, ekole veya alana damgasını vuran tarihçinin hayat hikayesi kaleme alınmıştır. Hemen ardından kitap içinde tam bir birlik oluşmasa da tarihçinin tarih yazım metodu/tarihçiliği değerlendirilmiş ve son olarak opus magnum’undan bahsedilmiştir. Yazarların işini kolaylaştırmak adına hazırlanan sekiz soru çerçevesinde bir bölüm oluşturulmuştur. Bu sorular: 1. Tarihçi, hangi okullardan/kişilerden, nasıl bir eğitim almıştır? Nasıl yetişmiştir? 2. Çalışma alanına nasıl yönelmiş, hangi konularda çalışma yapmıştır? Eserleri nelerdir? Opus Magnum’u nedir? 3. Tarih araştırma ve yazım süreçlerinde nasıl bir yol izlemiştir? (biliniyorsa) 4. Tarihe nasıl bakmış, nasıl algılamış, nasıl değerlendirmiştir? 5. Alanına nasıl katkılar sağlamıştır? (Kavram, tez, bilgi, yaklaşım vs. katkıları bakımından) 6. Genel olarak değerlendirildiğinde hangi ekole yakın ya da mensup olarak tanımlanabilir? 7. Alanında nasıl bir etki oluşturmuştur? 8. Kimleri yetiştirmiş ya da etkilemiştir? Olabildiğince

genele hitap etmeyi amaçlayan kitabın yazım dili oldukça sadedir. Kavram karmaşasından, terimlerden ve uzun cümlelerden uzak durularak hazırlanan metinler akademik dilini korumayı başararak kolay anlaşılır bir biçimde çalışılmıştır.

Ön sözünde bahsedildiği üzere kitapta yer alması planlanan Yeni Bilim üzerinden Vico'nun tarihçiliği, Herder örneği üzerinden Alman tarihselci yaklaşımı, Hobsbawn üzerinden (İngiliz) Marksist tarihyazımı, Wallerstein üzerinden modern küresel sistemi, Foucault üzerinden biyotarih yaklaşımı adlı bölümler, bölümü hazırlayacak kişilerin vakitsizliği nedeniyle kitapta yer bulamamıştır.

Ön sözde bilinç ve bellekten bahsedildikten hemen sonra, “dün-şimdi-gelecek” kategorisinin nasıl ortaya çıktığı anlatılmış ve bu kavramlar bilincin fonksiyonu ile birleştirilmiştir. Modern tarihçiliğin ortaya çıkışından söz edildikten sonra ise kitabın konusu açıklanır: *“Dünyada tarihçiliğinin bugünkü zenginliğini/çeşitliliğini bulmasına katkı sağlayan ana okullar/ekoller/yaklaşımlar ve onların öncü/usta tarihçileri konu edilmiştir.”* Ön sözde açıklanan bir başka husus ise her bölümün sonunda yer alan doğrudan alıntı kısmıdır. Alıntılarının amacı: *“Her bir dönem tarih düşüncesi, öncü tarihçileri ve eserlerinden birer sayfa örneği vererek okuyucunun zihninde daha zengin bir imge oluşturmak”* şeklinde açıklanmıştır. Ön sözde bölümün içerikleri hakkında da bilgiler verilmiştir. Eskiçağ, Ortaçağ Avrupası ve Ortaçağ İslam dünyası bir paragraf olacak şekilde genel kısa bilgilerle verilmiş hemen ardından sırasıyla yine aynı kısa bilgilerle Rönesans, aydınlanma dönemi, ulus tarihçiliği, uygarlık tarihçiliği ele alınmıştır. Ön sözde son olarak dipnotların kullanılış biçimi ve seçilmiş kaynakça hakkında bilgi verilmiştir.

Kitapta genel olarak ortak bir dil kullanılmakla birlikte bazı bölümler tarihsel dönem hakkında genel bilgi, tarihçi, tarihçiliği ve eserinden birer sayfa örnek olarak tamamlanırken; bazı bölümler ise tarihsel dönem hakkında genel bilgi, tarihçinin, tarihçiliği, sonuç ve eserinden birer sayfa örnek; tarihsel dönem hakkında genel bilgi alt başlıklar halinde ele alınması ile zenginleştirilmiştir. Bu bağlamda örneğin 6. Bölüm: Modern Fransız Tarihçiliğinin Doğuşu ve Jules Michelet, Romantik Tarihyazımı: Bir Çerçeve Denemesi, Jules Michelet, Tarihçiliği, Romantik Tarihçiliğin Sınırları veya Pozitivizme Açılan Kapı, Jules Michelet'in eserinden bir sayfa örnek başlıkları altında düzenlenmiştir.

Kitapta kullanılan dipnotlar ise bilgiyi destekleyecek ve açıklayacak şekilde düzenlenmiştir. Dipnotlar sadece kaynak bilgisi vermek maksadıyla kullanılmamış,

metin içerisinde verilen kavramlara dair açıklamalar ve ilave bilgiler metnin gidişatını bozmamak amacıyla bu bölümde verilmiştir.

Birinci bölümde konu edinilen antik Yunan tarihçiliğinin gelişimini sağlayan iki tarihçi Herodotos ve Thukydides'in mitoloji ve ilahi güçler merkezli anlatım ve açıklamalara dayalı tarih anlatısını değiştirmiş olduğu anlatılmış; MÖ V. yüzyılın ortalarında yazdığı eserinin ilk dört kitabında Pers hâkimiyeti altında bulunan ülkelerin coğrafyası, tabiatı, bitki örtüsü ve meskûnlarının geleneklerini aktardığına ve evrensel bir bakış açısı ortaya koyduğu savı detaylandırılarak açıklanmış ve Thukydides hakkında birbirine zıt yorum ve tartışmalardan söz edilerek, kendisinin mantıklı bir şekilde olayların nasıl ve ne yönde gerçekleşeceğini tahmin etme becerisini genel olarak tarih çalışmasının ana erdemini oluşturduğu yazılmıştır (Demir, 2017, s. 1-27).

İkinci bölümde Ortaçağ Avrupa'sında tarihyazımını şekillendiren klasik Yunan-Roma kültürünün kurumları ve değerleriyle Yahudi-Hristiyan düşüncesinin ve dünya tasavvurunun sentezinden bahsedilmiştir. Bu bölümde kilise merkezli yazılan tarihyazımının en iyi örneklerinden birini veren İngiliz tarihçi Bede'den bahsedilmiştir. Bede'nin, Yaradılış'tan içinde yaşanan çağa kadar olan tarihsel zamanı Hristiyan tarih düşüncesine göre anlamlandırma geleneğini benimsenmesi irdelenmiştir (Durgun, 2017, s. 29-45).

Üçüncü bölümde Ortaçağ İslam dünyasında tarihçilik, Taberî ve İbn Haldûn'un eserleriyle şekillendirdiği bir dönem olarak anlatılmış ve bu dönemin tarih yazım geleneğinden bahsedilmiştir. Taberî'nin *Târihu'l- Ümem ve'l- Mulûk* adlı eseri üzerinden kendisinin İslam hadis geleneğindeki rivayet odaklı anlayışı, tarihe uygulayarak, tarih yazımında yeni bir yol açmış olduğundan söz edilmiştir. İbn Haldûn'un "*Kitâb el-İber ve Dîvân el-Mübtede ve'l-Haber fi Eyyâm el-,Arab ve'l-Acem ve'l Berber ve men-Âsarahüm min-Zevi's-Sultâni'l-Ekber*" adlı kitabının giriş mahiyetinde hazırladığı "*Mukaddime*" adını verdiği bölüm üzerinden neden tarih yazdığına cevap aranmıştır. İbn Haldûn'un tarih bilimini rivayetlerden arındırılması için söyledikleri yedi temel ilkeyle derlenmiş ve umran biliminin tarih bilimine olan katkısı ve tarihi şekillendirişi hakkındaki görüşleri bildirilmiştir (Aydın, 2017, s. 47-72).

Dördüncü bölümde Rönesans döneminde Avrupa tarihyazımı, dönemin zihniyeti Niccolo Machiavelli üzerinden anlatılmıştır. Bu dönemde gelişen Floransa merkezli rasyonalist ve daha çok dünyevi bir karakter taşıyan Rönesans tarihyazımının

türleri değerlendirilmiş hemen ardından Machiavelli'nin tarih konusundaki fikirleri paylaşılmıştır (Genç, 2017, s. 75-87).

Beşinci bölümde Aydınlanma tarih yazıcılığının Avrupa'da gelişim sürecine değinilmiş, bu dönem ortaya çıkan Voltaire, Samuel Johnson, George Frideric Handel gibi isimlerin Aydınlanma sürecinde tarih bilimine olan katkısından bahsedilmiştir. Tarihin taşıdığı anlamın nasıl değiştiğinden ve yüklendiği yeni anlamlardan söz edilmiştir. Gibbon'un tarihe nasıl baktığı ve Adam Smith, Adam Ferguson'un aşamacılığı ile William Robertson ile David Hume'un tarihçiliğini nasıl şekillendiği anlatılmıştır (Çaykent, 2017, s. 90-106).

Altıncı bölümde modern Fransız tarihçiliğinin doğuşu konu edinilmiştir. Fransız romantik tarihçilerin hangi dönemde ortaya çıktığı, tarihyazımında hangi yöntemi kullandıkları soruları cevaplanmış ve "Romantik Tarihyazımı: Bir Çerçeve Denemesi" alt başlığında Aydınlanma ile birlikte Fransa'da gelişen tarihyazım süreci ele alınmıştır. Tarihe özel bir anlam yükleyen bu yeni kuşak tarihçilerin üstlendikleri misyon ve yürüttükleri çalışmalar anlatılmıştır. Michelet'in *Fransa Tarihi* adlı on iki ciltlik eseri değerlendirilmiş ve yeni bir alt başlık açılarak romantik tarihçiliğin sınırlarından bahsedilmiştir. "Romantik Tarihçiliğin Sınırları veya Pozitivizme Açılan Kapı" adlı alt başlıkta romantik idealizm, ilhamlı öngörüler ve edebi tahayyülün yerine ilke olarak olgulara sıkı sıkıya bağlılığı ve kanıtlanamayacak hiçbir görüşü yazamayacaklarından söz edilmiştir (Işıksel, 2017, s. 109-122).

Yedinci bölümde İngiliz Whig tarihçiliğinin ne olduğu, bu kavramın nereden çıktığı, nasıl doğduğundan bahsedilmiştir. Whingçilerin dayandığı ilkeler ele alınmış, ortaya koyduğu eserler irdelenmiştir. Bölümün sonunda bu akımın önemli bir temsilcisi olan Thomas Carlyle'in hayatı, düşünceleri, *Büyük Adam Tarihi (Great Man History)* adlı eserinin içeriğinden yola çıkarak akımın dünya tarihyazımındaki yeri değerlendirilmiştir. İngiltere'de doğan bu akım bir bakıma İngiliz tarihyazımının tarihini de gözler önüne sermektedir (Talbot, 2017, s. 125-135).

Sekizinci bölümde, modern tarihçiliğin gelişim sürecinden bahsedildikten sonra "Modern Tarihçilik ve Alman Tarih Okulu: Geç Kalmış Alman Birliği'ne Duyulan İhtiyacın Bir Tezahürü" adlı alt başlık altında Batı Avrupa Aydınlanması ile Alman Aydınlanması arasındaki fark ele alınmış, Almanya'da modern tarihçiliğin gelişim süreci değerlendirilmiştir. Leopold von Ranke Alman Tarih Okulu üzerindeki etkisi hayatı ve tarihçiliği üzerinden anlatılmıştır. Ulrich Muhlack ve Georg G. Iggers'in

Ranke'nin dine özelde Hristiyanlığın Protestan mezhebine, siyasete ve tarihyazımına bakışına dair görüşlerine yer verilmiştir. Ranke hakkında yapılan yaygın bir eleştiri olan onun Almancı, Avrupamerkezci ve Avrupalı olmayan milletler ile devletleri ötekilşetirici yaklaşımının olduğundan da söz edilmiştir (Alkan, 2017, s. 137-157).

Dokuzuncu bölümde Amerika'nın XX. yüzyıla kadar tarihyazımına dolayısıyla da tarih öğretimindeki gelişmelere ayak uydurduğundan bu yüzyıldan sonra ise bizzat bu yöndeki gelişmelerin merkezi olduğundan bahsedilmiş ve yaşanan sosyal ve siyasal değişim ile etkilenen tarihyazımının tarihi anlatılmıştır. Tarih anlayışında yaşanan değişim Howard Zinn örneği üzerinden verilmeye çalışılmıştır. Özellikle "Amerikan üniversitelerinde özellikle *Humanities* veya *Social Studies* gibi sözel derslerde dünyada sabit bir doğrunun ya da bir gerçeğin olmadığı, doğrunun tamamıyla toplumsal bir şekilde yaratılmış göreceli bir kavram olduğu gerçeği savunulmuştur." cümlesi üzerinden değişen tarih anlayışı Zinn'in *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi* (*A People's History of the United States*) adlı eseri üzerinden detaylandırılmıştır (Sungur, 2017, s. 159-173).

Onuncu bölümde modern Arap tarihçiliği sömürgeleşme süreciyle doğrudan bağlantılı olarak, Oryantalizm çerçevesinde kaleme alındığından ve bu yönde geliştiğinden bahsedilmiştir. Genelde Arap tarihçiliği özelde Mısır tarihçiliği değerlendirilmiş ve bu değerlendirmeye örnek olarak Mısırlı tarihçi Muhammed Şefik Gurbal verilmiştir. Gurbal'ın hayatı, aldığı eğitim, çalışmaları ve tarihçiliğinden bahsedilerek tarihyazım sürecine katkısı ve yetiştirdiği öğrenciler üzerinden tarih bilimine olan katkısı anlatılmıştır (Görgün, 2017, s. 175-193).

On birinci bölümde uygarlığın ortaya çıkışından ve gelişim sürecinden, Batı'da ve Doğu'da kelime olarak anlamından, medeniyet ile arasındaki farktan bahsedilmiştir. Spengler ve Toynbee'in medeniyet ile uygarlık hakkındaki görüşleri değerlendirilmiştir. Arnold Joseph Toynbee'nin yaşamı, aldığı görevleri ve hayatının hangi yönde şekillendiği ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Özellikle Fatma Acun'un: "XIV. yüzyılda İbn Haldûn'un İslam dünyası için yaptığı gözlemlerin bir benzerini XX. yüzyılda Avrupa medeniyeti için Toynbee yapmıştır." yorumu Toynbee'nin Batı için ne anlama geldiğini en iyi özetleyen cümledir. Kendisinin Opus Magnum'u olan "*A Study of History*" (Bir Tarih Çalışması) adlı on iki ciltlik eserinin ürettiği yeni tartışmalardan söz edilmiştir (Acun, 2017, s. 195-208).

On ikinci bölümde Fransız Devrimin’nden etkilenen Almanya’nın modernleşmesinden söz edilmiştir. Almanya’da tarihsel sosyolojinin gelişimine önemli katkılarda bulunan Weber’in yaklaşımı, yöntem ve kavramları ele alışı ile XX. yüzyılda tarih metodolojisine yaptığı katkılar değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme “Weber’in Tarihyazımına Katkısı” alt başlığı altında genişletilerek ele alınmış ancak burada ‘Weber’in epistemolojik görüşleri üç temel kavram çerçevesinde incelenebilir’ denmesine rağmen anlamacılık, ideal tip yaklaşımı, gelişmeci tarih anlayışı ve akılcılaşıma şeklinde dört maddeden bahsedilmiştir (Sunar, 2017, s. 211-224).

On üçüncü bölümde Annales Okulu’nun kuruluş süreci, okulun tarihyazım sürecine katkıları, tarih bilimine getirdiği yeni anlayışlar değerlendirilmiş ve Fernand Braudel’in hayatı ve eserleri üzerinden okulun tavrı derin bir incelemeye tabi tutulmuştur. Annales’cilere göre, tarihinin asıl görevinin, tarihi değişim sürecini bütünlüğü içinde yakalayabilmek ve kavrayabilmek olduğu vurgulanmıştır (Kılıçbay, 2017, s. 227-234). Burada Fernand Braudel’in geleneksel tarih anlayışındaki eksikliklerine de yer verilebilir. Bu konuda *1950’lerde Tarihin Durumu* adlı makalesinde belirttiği üzere:

... biz olayların gerçekliğini ya da bireylerin rolünü yadsımıyoruz. Çünkü bu çocukça bir şey olurdu. Fakat bireyin tarihte çoğu kez ancak bir soyutlama olduğuna da dikkat etmek gerekir. Gerçek yaşamında kendi içine kapalı bir birey yoktur; bütün bireysel serüvenler toplumsallığın oldukça karmaşık bir gerçekliği, sosyolojinin dediği gibi ‘kesişme’ gerçekliği içinde erirler. Sorun, olumsal nitelikte olduğundan bireyi yadsımak değildir; fakat onu aşmak, onu kendisinden farklı güçlerden ayırt etmek, keyfi olarak yüceltilmiş, kahramanlar rolüne indirgenmiş bir tarihe karşı çıkmaktadır: Biz bu yarı tanrılar dinine inanmıyoruz, ya da daha basit olarak Treitsche’nin şu tek yanlı kurumlu ‘Tarihi insanlar yapar’ sözüne de karşıyız. Hayır, tarih de insanları yapar ve onların yazgısını belirler (Braudel, 1983, s. 133).

On dördüncü bölümde Dünya tarihi yazma süreci ve bu girişimde bulunan Reşidüddin Fazlullah, İbn Haldûn, Oswald Spengler, H. G. Wells, Arnold Toynbee, Karl Jaspers, Christopher Dawson, Pitirim Sorokin ve Karl Lamprecht, William H. McNeill, John Roberts, Geoffrey Barraclough, Eric Hobsbawm, Clive Ponting ve Marshall Hodgson’dan bahsedilmiştir. Bu tarihçiler arasında William H. McNeill, Oswald Spengler hakkında detaylı bilgiler verilmiş ve çalışmaları, Dünya tarihini ele alan

eserleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Son olarak Marshall Hodgson'ın hayatı, eserleri, tarih bilimine katkıları irdelenmiştir (Kanlıdere, 2017, s. 237-252). Bunun dışında Toynbee'nin tespit ettiği kabul edilen uygarlıklar hakkında da bilgi verilmiştir, ancak sayfa 204'te Toynbee'nin yirmi altı ayrı medeniyetten bahsettiği açıklanırken bu bölümde sayfa 239'da Toynbee'nin yirmi bir uygarlığı tespit ettiği yazılmıştır.

On beşinci bölümde mikro tarihçilik açıklanmış ve makro tarihçilik ile arasındaki fark değerlendirilmiştir. Mikro tarihçiliğin ele aldığı konuların, disiplinler arası kurduğu ilişki ile nasıl derinlemesine bir inceleme şansı yarattığı açıklanmıştır. Peter Burke'nin mikro tarih anlayışı anlatılmış ve bu alanda Dünya'da yapılan çalışmalardan söz edilmiştir. İtalyan tarihçiler Carlo Ginzburg, Carlo Poni ve Giovanna Levi'nin mikro tarih anlayışıyla çıkardıkları *Quaderni Storici* adlı dergi ele alınmış ve Carlo Ginzburg, "Kurgu, Kavram ve kimlik Bağlamında Carlo Ginzburg" alt başlığı altında değerlendirmeye tabî tutulmuştur (Yaşa, 2017, s. 255-268).

On altıncı bölümde tarih bilimine eklenen yeni bir eğilim olan zihniyet tarihçiliğinden söz edilmiştir. Zihniyet tarihçiliğinin nerede nasıl doğduğu ve zihniyet tarihçiliğinin esaslarından bahsedilmiştir. Annales Okulu temsilcilerinin zihniyet tarihçiliğine olan etkilerinden ve bu alanın en önemli temsilcilerinden biri olan Georges Duby'i etkileyen Marc Bloch'un *Kralın Dokunuşu (Les Rois Thaumaturges)* adlı çalışmasından yola çıkarak alanın gelişimine değinilmiştir. Son olarak Georges Duby'in çalışmaları, kökleri Annales Okulu geleneğine uzanan toplumsal ve iktisadi tarih anlayışının zihniyetler tarihiyle bütünleşmesinden söz edilmiştir (Arpacı, 2017, s. 271-287).

On yedinci bölümde kültür kavramı açıklanmış, tarihçilerin ele aldığı kültürün zaman içindeki değişiminden söz edilmiştir. Kültür tarihçiliği Peter Burke'nin çalışmaları üzerinden anlatılmıştır. Burke'nin kültürleri ya da toplumsal grupları türdeş yapıda ve dış dünyadan kesin çizgilerle ayrılmış olarak düşünen basit görüşe karşı çıkan inşacı tepkiyi, sağlıklı bulduğundan bahsedilmiştir (Yalı, 2017, s. 289-301).

On sekizinci bölümde Avrupa'da Ortaçağ'a olan bakışın XXI. Yüzyıldaki değişimi ele alınmıştır. Rönesans'ı başlatan gelişmelerin kaynağının Ortaçağ'da atıldığından söz edilmiştir. Ortaçağ'a karşı var olan olumsuz düşüncenin XIX. yüzyılda ortaya çıkan Romantizm ile aşılmaya başlandığı vurgusu yapılmıştır. *Ortaçağ Estetiği* adlı çalışmasıyla bu dönemi derinlemesine inceleyen Umberto Eco'nun hayatı ve çalışmaları bölümün sonunda yer almış ve "Eco'nun Metodolojisi" alt başlığında

benimsediği yaklaşımdan bahsedilmiştir. Ortaçağ estetiğini konu alan doktora çalışmasıyla değerlendirilen Umberto Eco'nun Ortaçağın algısındaki değişimine katkısı net şekilde ifade edilememiştir. Ele alınan *Aziz Thomas'ta Estetik Problemi, Ortaçağ Estetiğinin Gelişimi* çalışmalarının konusu bahsi geçen çağın estetik algısıyla ilgili olup genel bir algı değişimini yansıtmaktan uzak kalmıştır (Tezcan, 2017, s. 303-321).

Son bölüm olan on dokuzuncu bölümde Dünya tarih yazıcılığında kabul edilmiş üç farklı anlayış (Yaradılışa dayalı Dünya tarih yazıcılığı, Evrime dayalı Dünya tarih yazıcılığı ve Ulus devlet merkezli Dünya tarih yazıcılığı) ele alınmış ve açıklanmıştır. Bunun dışında İslam tarihine dair ilk eserlerden söz edilmiş ve bu hususta örnekler veren İslam tarih yazarlarından bahsedilmiştir. Hamidullah'ın tarih düşüncesinden, tarih metodolojisinden ve dünya tarihi çalışmaları hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Hamidullah'ın tarihi bütüncül, evrensel ve devamlılık ilkesince Hz. Âdem'in yaratılışıyla başlayan ve sonsuza kadar uzayıp giden bir süreç olarak değerlendirildiği bilgisi paylaşılmıştır (Macit, 2017, s. 323-339).

Dünyada tarihçilik başlığı adı altında ele alınan tarihçiler elbette alanında iz bırakmış şahsiyetlerdir. Eser bu anlamda gayet tatmin edici sayılabilir. Bu çalışmanın bir seçki olmasına karşın Immanuel Kant, Karl Max, Heidegger, Hegel, Nietzsche, Şeyh Anta Diop, Collingwood, Sima Qian gibi isimlerin kitapta yer alamayışı bir eleştiri konusu yapılabilir. Bahsi geçen bazı filozofların kitabın ismindeki tarihçi sıfatıyla örtüşmediği düşünülebilir, ancak kitabın ismindeki "tarihçi" sıfatı sadece profesyonel anlamda tarihçiliğe atıfta bulunmamaktadır aynı zamanda bir felsefe olarak tarihe bakış açımızı, tarihi yorumlayışımızı etkileyen filozofların da tarihyazımına etkileri bakımından "tarihçi" sıfatıyla ele alındığı göstermektedir. Örneğin, Collingwood'un tarihte öznellik düşüncesi tarihyazımı için önemli bir saptamadır. Ona göre;

Tarihçinin olguları benimsemesinden sonra, nedenleri soruşturmak gibi daha fazla bir sürece ihtiyacı yoktur. Tarihçi ne olup bittiğini bilince, neden olup bittiğini zaten bilir... olayın nedeni, eylemi, olayın olmasına yol açan kişinin zihnindeki düşünce demektir: Bu da olaydan başka bir şey değildir, olayın kendisinin içidir... her tarih, geçmiş düşüncenin tarihçinin zihninde yeniden canlandırılmasıdır (Collingwood, 1990, s. 215-216).

Kitabın bölümleri kendi içinde bir tarihyazım tarihi oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında her bir bölüm diğerinin başlattığı çizgiyi ya daha da ileri taşımış ya da

çeşitlendirip genişletmiş sayılabilir. Bölümler genel olarak değerlendirildiğinde Batı'nın tarih anlayışının gelişim süreci ile Doğu'nun tarih anlayışının gelişim süreci eşit bir şekilde ele alınmamıştır. Batı'da yaşanan tarihyazımı alanındaki değişimlerin etkisi göz önüne alındığında bu noktada haklı bir eşitsizlik söz konusu olabilir ancak özellikle Doğu'da önemli bir yere sahip olan Rus, Çin, Japon, İran modern tarih yazım serüvenleri de seçilecek birer önemli tarihçiyle işlenebilirdi.

Kitabın bazı bölümlerinde imla hataları bulunmaktadır. TDK'nın imla kılavuzunda belirttiği “Kurum, kuruluş, kurul, birleşim, oturma ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: *Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına*, vb.” gibi kurum ve kuruluş adlarından sonra kullanılan kesme işareti kaldırılmalıdır. “Hristiyan” kelimesi birkaç bölümde (2., 8., 11. Bölümlerde olduğu gibi) yanlış yazılmıştır.(Web 1). Bunun dışında “her şey” ve ayrı olması gereken “de” bağlacının yazımında zaman zaman hatalar yapılmıştır.

Kitabın kapak kısmında yer alan tarihçilerin fotoğrafları, bölümlerin giriş kısmında da yer alabilirdi. Bu sayede tanınmaları kolaylaşır. Ayrıca kitabın sonunda bir indeks bölümüne de ihtiyaç duyulduğu kanaatindeyim.

Kaynakça

- Acun, F. (2017). Modern çağda uygarlık tarihçiliği ve Arnold Toynbee. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Alkan, N. (2017). Modern tarihçiliğin kurucusu ve tarihte “Tanrı'nın İradesi” ni arayan tarihçi: Leopold von Ranke. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Arpacı, M. (2017). Zihniyet tarihçiliği ve Georges Duby. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Aydın, H., (2017). Ortaçağ İslam dünyasında tarihçilik: Taberî ve İbn Haldûn, A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.

- Braudel, F. (1989). *Akdeniz ve akdeniz dünyası*. Çev. M. A. Kılıçbay. 2.C. İstanbul: Eren.
- Braudel, F. (1983). 1950'lerde tarihin durumu, Çev. Zeki Arıkan. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, C.1, S. 1, s. 133.
- Carr, E. H. (1980). *Tarih nedir?* Çev. M. Gürtürk. İstanbul: Birikim.
- Collingwood, R. G. (1990). *Tarih tasarımı*, Çev. Kurtuluş Dünçer. İstanbul: Ara.
- Çaykent, Ö. (2017). Aydınlanma tarih yazıcılığı ve Edward Gibbon. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Demir, M. (2017). Antik Yunan tarihçiliği: Herodotos ve Thukydides. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Durgun, F. (2017). Ortaçağ Avrupa'sında tarihyazımı: Bede. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Foucault, M. (1994). *Kelimeler ve şeyler*, Çev. M. A. Kılıçbay. Ankara: İmge.
- Genç, Ö. (2017). Rönesans döneminde Avrupa tarih yazımı ve Niccolo Machiavelli. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Görgün, H. (2017). Modern Arap tarihçiliği ve Muhammed Şefik Gurbal. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Işıksele, G. (2017). Modern Fransız tarihçiliğinin doğuşu ve Jules Michelet. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Kanlıdere, A. (2017). Dünya tarihçiliği: Marshall Hodgson. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Kılıçbay, M. A. (2017). Annales okulu ve Fernand Braudel, A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara, Pegem.
- Macit, A. (2017). Çağdaş İslam tarihçiliği ve Muhammed Hamidullah. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Özbaran, S. (2015). *Tarih, tarihçi ve toplum*. İstanbul: Yakın.
- Özcan, A. (1993). Cemaleddin Mehmed, Karslızade. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, C.7, İstanbul: TDV, 7, s. 312-313.
- Özlem, D. (2015), *Tarih felsefesi*. İstanbul: Notos.

- Sunar, L. (2017). Batı Ruhu'nu kurtarmak: karşılaştırmalı medeniyetler tarihi ve Max Weber. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Sungur, H. (2017). Amerika Birleşik Devletleri'nde tarihyazımı ve Howard Zinn. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Talbot, M. (2017). İngiliz whig tarihçiliği ve Thomas Carlyle. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Tezcan, S. (2017). Avrupa'da ortaçağın rehabilitasyonu ve Umberto Eco. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Yalı, S. (2017). Kültür tarihçiliği ve Peter Burke. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Yaşa, F. (2017). Mikro tarihçilik ve Carlo Ginzburg. A. Şimşek (Ed.), *Dünyada Tarihçilik*. Ankara: Pegem.
- Web1: YÖK noktalama işaretleri hakkında bilgi 11.10.2017 tarihinde http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187:Noktala_ma-Isaretleri-Aciklamalar&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132 adresinden alınmıştır.